

ks. Jan Józef Janicki

WYKŁADY HISTORII LITURGII W SEMINARIACH DUCHOWNYCH WEDŁUG ODNOWIONEGO *RATIO STUDIORUM*

Konferencja Episkopatu Polski u progu trzeciego tysiąclecia, uwzględniając aktualne warunki kulturalne oraz społeczne, poddała gruntownej rewizji cały system formacji kapłanów i wydała odnowione *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*². „Dokument ten określa zasady formacji kapłańskiej od momentu rozeznania powołania, przez pełen odpowiedzialności i wysiłku czas pobytu w seminarium duchownym, aż po stałą formację kapłana, obejmującą całe jego życie”³. Ponieważ pierwszym etapem w kształtowaniu kapłaństwa jest seminarium duchowne, dlatego dokument Episkopatu określa sposób, „w jaki u progu trzeciego tysiąclecia kolejne pokolenia powołanych do kapłaństwa będą doświadczać tej formacji, jaką Chrystus dał Dwunastu”⁴.

¹ Motyw nawrócenia znajduje się też w ww. 17-26: czasownik ἐπιστρέφειν z w. 19 nawiązuje do ἀποστρέφειν w w. 26.

² Zob. *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, Częstochowa 1999, 7-19.

³ J. GLEMP, *Słowo wstępne*, w: *Zasady formacji...*, jw., 7.

⁴ Tamże, 8.

Ratio studiorum czyli *Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*, który stanowi jedną całość z *Ratio institutionis*, zawiera bardzo dokładny wykaz przedmiotów i określa liczbę godzin, jakie obowiązują w każdym wyższym seminarium duchownym w Polsce¹. Biskupi polscy wyrażają przekonanie, że wszystko, co zostało zapisane w odnowionym *Ratio* płynie z przeświadczenia, że seminarium stanowi „kontynuację wspólnoty Apostołów zgromadzonych wokół Chrystusa, wspólnotę złączoną głęboką przyjaźnią i miłością, czyli odwzorowującą prawdziwą rodzinę. W takim klimacie wszystkie nurty formacji: ludzkiej, duchowej, intelektualnej i pastoralnej znajdują właściwe dla siebie miejsce i oczekiwaną skuteczność”². Z „otwartym sercem” należy więc przyjąć jasne zasady ogólne i szczegółowe dla poszczególnych dyscyplin, podane w *Ratio*, aby w ten sposób każdy przygotowujący się do kapłaństwa miał pewny fundament dla swego życia duchowego i dla czekającej go misji duszpasterskiej w dzisiejszym społeczeństwie³.

Episkopat Polski wydał *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce*, kierując się troską o los Kościoła i zanosząc modlitwę do Ducha Świętego, „aby zrodził na polskiej ziemi nowe szeregi kapłanów według Serca Bożego, kapłanów idących za Chrystusem, wiernych Ewangelii i Kościołowi”⁴. W przygotowaniu się do wypełniania przyszłych zadań duszpasterskich wyjątkowe znaczenie ma liturgiczna formacja w seminariach, gdyż szczególnie jest miejsce liturgii w życiu Kościoła; liturgia bowiem, jak uczy Sobór Watykański II, jest „szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc”⁵ (KL 10).

Nowe *Ratio studiorum* Episkopatu Polski przewiduje 5 godzin liturgiki w ciągu sześcioletnich studiów seminaryjnych, po 28 godzin rocznie (2 semestry), od drugiego roku studiów, co daje łącznie 140 godzin wykładów z liturgiki w całych studiach w wyższym semina-

¹ Zob. *Zasady formacji...*, dz. cyt., 137.

² J. GLEMP, *Słowo...*, art. cyt., 9.

³ Por. Kongregacja ds. wychowania katolickiego (seminariów i instytutów m-kowych). Dekret z 26 VIII 1999, w: *Zasady formacji...*, dz. cyt., 14.

⁴ *Zasady formacji...*, dz. cyt., *Wstęp*, 19.

⁵ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach. Wstęp*, RBL 40 (1987), s. 369.

rium duchownym¹. Na drugim roku studiów należy omówić podstawowe zagadnienia z liturgii, takie jak: pojęcie liturgii, jej natura i język, księgi liturgiczne, historia liturgii i historia liturgii w Polsce, symbolika liturgiczna oraz liturgia godzin (łącznie 28 godzin). Trzeci rok studiów w całości (28 godzin wykładów) jest poświęcony heortologii (rok liturgiczny). Misterium Eucharystii jest omawiane na roku czwartym (28 godzin wykładowych), a sakramenty święte i sakramentalia (historia, liturgia i teologia) są tematem wykładów na piątym roku studiów (28 godzin). Na roku szóstym, w ciągu 28 godzin wykładowych należy przeprowadzić ćwiczenia z liturgiki².

Wykłady z historii liturgii, co stanowi przedmiot naszego zainteresowania, są przewidziane w nowym *Ratio* w ramach drugiego roku studiów, a pierwszego roku wykładów liturgiki, tylko zaledwie w czasie realizowania dwóch tematów: „historia liturgii” i „historia liturgii w Polsce”. Z podanych przez *Ratio* wszystkich tematów, których jest 24 i przewidzianych na nie 28 godzin wykładów wynika, że na każdy temat przypada 1, 166 godziny wykładowej³.

Warto zatem zapytać, czym jest historia liturgii i jak była ona „widziana” w dotychczasowych dokumentach Stolicy Apostolskiej.

¹ Zob. *Zasady formacji...*, dz. cyt., 141.

² Zob. tamże, 192-194.

³ Polskie *Ratio studiorum* poleca ująć, w programie pierwszego roku wykładów liturgiki, następujące tematy: I. Pojęcie liturgii, II. Natura liturgii oraz jej znaczenie w życiu Kościoła, III. Pojęcie i przymioty kultu, IV. Charakter liturgii jako czynności hierarchicznej i społecznej: 1. Prawo liturgiczne, 2. Charakter pouczający i duszpasterski liturgii, 3. Liturgia a pobożność prywatna, V. Język liturgii, VI. Księgi liturgiczne, VII. Zwyczaj w liturgii, VIII. Historia liturgii, IX. Historia liturgii w Polsce, X. Symbolika liturgiczna: 1. Znaczenie, źródła, funkcje i cechy symbolu liturgicznego, 2. Gesty liturgiczne, 3. Elementy naturalne, 4. Formy słowne, 5. Kościół i jego wnętrze, 6. Szaty i naczynia liturgiczne, XI. Liturgia Godzin: 1. Dzieje *Divinum Officium*, 2. Reforma modlitwy Kościoła i jej etapy, 3. Od *Brewiarza* do *Liturgii Godzin*, 4. Liturgia Godzin jako codzienna modlitwa Ludu Bżego, 5. Poszczególne części *Officium* dnia: psalmy i ich podział, hymny, czytania biblijne, patrystyczne i hagiograficzne, *Modlitwa Pańska*, modlitwy wstawiennicze i modlitwa celebransa, 6. *Wczoraj i dzisiaj* *Jutrzni* i *Nieszporów*, 7. *Miejsce Liturgii Godzin* w odnowie i rozwoju życia chrześcijańskiego wiernych.

ISTOTA HISTORII LITURGII

Znany teolog liturgista Burkhard Neunheuser, promotor prawie dwudziestu polskich doktorów, absolwentów Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie, określa historię liturgii jako dzieje nie tylko poszczególnych jej elementów, jak np. sakramentów, roku kościelnego, brewiarza itp., ale także, i przede wszystkim, jako dzieje liturgii w jej wymiarze „całościowym”, obejmującym życie i duchowość liturgiczną, rozwój liturgii i zachodzące w niej zmiany. Historia liturgii powinna również ukazywać, jak w różnych epokach kult Kościoła „wcielał się” i wyrażał w formach kultury danej epoki, i jak, z drugiej strony, był zdolny wpływać na te kultury czy nawet je przekształcać¹. Dla J. Wierusza-Kowalskiego „liturgia, podobnie jak i Kościół, składa się z dwu pierwiastków: Boskiego i ludzkiego. Historia liturgii jest więc historią rozwoju form, w których człowiek wcielał misterium Chrystusowe. Stanowi ona pewien dział historii Kościoła, i to bardzo ważny dla zrozumienia istoty obrzędów liturgicznych”². B. Nadolski uważa, że historia liturgii to ukazywanie najpierw „publicznej Służby Bożej Kościelnej”, która scala w sobie szereg elementów niezmiennych, pochodzących z Bożego testamentu i ustanowienia (por. KL 21), a także części podlegających zmianom. Ponadto historia liturgii przedstawia życie liturgiczne, które rozwija się w ścisłych związkach z różnymi kulturami, w które się „wciela”, ubogacając się ich wartościami, a z drugiej strony pokazuje, jak konkretne kultury przejmują z życia liturgicznego niezaprzeczalne wartości³. Dlatego też „studium historii liturgii zapoczątkowane w wyraźny sposób w XVII stuleciu posiada wyjątkowe i wielorakie znaczenie. Poza walorem poznawczym staje się *magistra vitae et veritatis* dla współczesnego człowieka i pomaga mu we właściwej ocenie przeszłości i współczesności. Poznawana przeszłość okazuje się nie tylko przeszłością. Jest bowiem częścią nas. Jest powrotem do wspólnych korzeni. Związek zaś z korzeniami należy do struktural-

¹ B. NEUNHEUSER, *Storia della liturgia attraverso le epoche culturali*, Roma 1983, 9.

² J. WIERUSZ-KOWALSKI, *Liturgika*, Warszawa 1956, 41.

³ Zob. B. NADOLSKI, *Liturgika. I. Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, 29.

nych wymiarów człowieka”¹. S. Czerwik sądzi, że uwzględnianie historii obrzędów ma bardzo duże znaczenie z dwóch powodów, po pierwsze, jedynie historia odsłania ich autentyczny sens oraz chroni od arbitralnych tłumaczeń i alegoryzowania, a ponadto historia pozwala odróżnić to, co w liturgii ulega zmianom od tego, co niezmiennie (por. KL 21). „Historia też pozwala nam dostrzec metodę, z jaką Kościół w ciągu dziejów wypełnia swą pasterską misję, przystosowując się do zmiennych warunków życia i kultury narodów. Sięgnięcie do źródeł historycznych ma szczególne znaczenie w teologii sakramentów, gdyż gwarantuje większą jasność i pewność analiz i wniosków. Ze szczególnym naciskiem akcentuje *Instrukcja* z 1979 roku (n. 48) walor liturgii wschodnich, które pozwalają dotrzeć do starej tradycji, sięgającej czasów Apostołów i Ojców oraz stanowią część dziedzictwa objawienia, będącego własnością całego Kościoła”².

SOBÓR WATYKAŃSKI II I KONGREGACJE O WYMIARZE HISTORYCZNYM LITURGII

Nauka o liturgii traktowana przez długi czas drugorzędnie i wykładana zasadniczo tylko od strony rubrycystycznej³, doczekała się odpowiedniego zrozumienia, szacunku i nowego jej potraktowania na Soborze Watykańskim II. W Konstytucji o liturgii świętej (4 XII 1963 r.) Sobór postanowił, iż „w seminariach i zakonnych domach studiów **naukę świętej liturgii** należy zaliczyć do przedmiotów **koniecznych i ważniejszych**, na wydziałach zaś teologicznych do **przedmiotów głównych**, a wyklądać ją z uwzględnieniem zarówno aspektu teologicznego i **historycznego**, jak i duchowego, duszpaster-

¹ Tamże.

² S. CZERWIK, *Liturgia w wykładach seminaryjnych*, RBL 35 (1982), 123. Autor uważa, że w wykładzie historii liturgii (zwłaszcza wschodnich) „nasz warsztat pracy i możliwości alumnów rzadko pozwalają zadośćuczynić tym wymaganiom: brak źródeł, jakimi są księgi liturgiczne poszczególnych obrzędów, niemożność studiowania tych ksiąg w językach oryginalnych, nie mówiąc już o szczupłych ramach czasu, jakie stwarza jedna godzina tygodniowo, wystarczająca zaledwie na zapoznanie alumnów z aktualnymi formami liturgii rzymskiej” (tamże).

³ Por. W. GŁOWA, *Odnowa liturgii w seminariach duchownych*, RBL 38 (1985), 331.

skiego oraz prawnego” (KL 16). W *Dekrecie o formacji kapłańskiej* (ogłoszonym 28 X 1965 r.) Sobór przypomniał, że „Liturgii świętej, którą winno się uważać za pierwsze i niezbędne źródło ducha prawdziwie chrześcijańskiego, należy uczyć po myśli artykułów piętnastego i szesnastego Konstytucji o liturgii świętej” (DFK 16). Święta Kongregacja dla Seminariów i Uniwersytetów, wydała *Instrukcję o liturgicznym wychowaniu alumnów* (Boże Narodzenie 1965 roku), dołączając do niej *Wytyczne kursorycznego wychowania liturgicznego alumnów*, gdzie został podany wykaz materiału do wykładów z zakresu liturgii w czasie studiów seminaryjnych¹. Materiał ten został podzielony na cztery części, obejmujące następujące tematy: I. Pojęcie i zasady, II. Msza św. i kult Eucharystii, III. Sakramenty i sakramentalia oraz IV. Uświęcenie czasu. Problematyka historii liturgii wchodzi w skład pierwszej części (Pojęcie i zasady) i stanowi ostatni z pięciu tematów, które mają być podjęte w wykładach, obok tematu: 1. Istota liturgii i jej znaczenie w życiu Kościoła, 2. Władza kompetentna w sprawach liturgicznych i prawo liturgiczne, 3. Natura liturgii – jako czynności hierarchicznej i społecznej, 4. Charakter dydaktyczny i duszpasterski liturgii, 5. Pojęcia odnośnie historii liturgii.

Wytyczne kursorycznego wychowania liturgicznego alumnów ukażą najpierw syntetycznie znaczenie historii liturgii, a następnie, bardzo obszernie i szczegółowo wyjaśniają, jak należy wyklądać poszczególne okresy historii liturgii. Ze względu na sposób potraktowania historii liturgii w najnowszym *Ratio* Episkopatu Polski, wydaje się celowe i konieczne przypomnienie owego dokumentu Świętej Kongregacji dla Seminariów i Uniwersytetów, z 1965 roku, będącego „Instrukcją o liturgicznym wychowaniu alumnów”. Jego brzmienie jest następujące:

Art. V: Pojęcia odnośnie historii liturgii.

Takie jest znaczenie historii liturgii, że jej bardzo wielki udział w przygotowaniu dzisiejszej odnowy liturgicznej nie wahali się przyznać nawet Papież i Sobór Watykański II. W wyjaśnianiu kolejnych faz poszczególnych czynności liturgicznych i sakramentów, należy

¹ Zob. Posoborowe Prawodawstwo Kościelne (= PPK), z. 3, Warszawa 1969, 170-209; zob. także np. „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 8-9 (1968), 198-210, 231-240; por. W. GŁOWA, jw., 332.

omówić dzieje każdego rytu tak, aby zrozumiano dzisiejszą praktykę liturgiczną, oraz jaśniej i pewniej ukazała się teologia sakramentów.

Jednak, by w okresie wykładów to wszystko zostało lepiej przedstawione, należy wyłożyć krótko charakterystyczne cechy poszczególnych okresów historii liturgii.

1. O początkach.

Opisać należy, używając ksiąg Nowego Testamentu, zgromadzenie liturgiczne czasów apostołskich. Powinno się także udostępnić źródła liturgiczne pierwszych wieków, których teksty są dzisiaj łatwe do użycia, mianowicie: Didache, św. Klemens Rzymski, św. Justyn, św. Ireneusz, Tertulian, Hipolit Rzymski, św. Cyprian, Didaskalia i Konstytucje Apostolskie, Euchologion przypisywany Serapionowi, Pielgrzymowanie Egerii (*Peregrinatio Egeriae*), wybrane teksty z anafor pierwszych wieków, oraz z katechez Ojców Kościoła. W ten sposób ukaże się oryginalność kultu chrześcijańskiego, oraz zostanie przedstawione, co Kościół pierwotny, oprócz modlitw Starego Testamentu, zaczerpnął od praktyk świeckich.

2. O różnych liturgiach, czyli o rodzinach liturgicznych.

Ponieważ liturgia różnych Kościołów powoli wzrasta w prawa i teksty pisane, odpowiednią więc będzie rzeczą określić te rodziny liturgiczne, czy to na Wschodzie, czy na Zachodzie, krótko wyjaśniając ich powstanie, rozwój i charakter.

Nade wszystko pożądane jest, by dobrze ukazać węzeł pokrewieństwa różnych rytów, w wyjaśnianiu zaś poszczególnych czynności, zwłaszcza sakramentalnych, należy zawsze uwzględniać teksty i obrzędy różnych liturgii, co wzbogaca naukę i wspiera pobożność.

3. Rozwój i rozszerzanie się liturgii rzymskiej do XIII wieku.

Wpierw opisać należy liturgię samego Rzymu, która może być odtworzona z autentycznych dokumentów. Poleca się te źródła, które często w trakcie wykładów tak z liturgii, jak i z teologii, pomagają w zrozumieniu zagadnień, mianowicie: sakramentarze rzymskie, porządki nabożeństw (*Ordines Romani*), pontyfikały, listy biskupie, Mowy św. Leona i św. Grzegorza itp. Następnie wykazać należy w jaki sposób, zwłaszcza w okresie karolińskim, liturgia rzymska przedostała się do całych Włoch, Galii, Germanii, Hiszpanii i innych krajów, przyjmując równocześnie liczne miejscowe elementy, o czym dowia-

dujemy się z sakramentarzy i mszałów wieków średnich, a przede wszystkim z Pontyfikału rzymsko-germańskiego.

W tym okresie nie tylko układano nowe modlitwy kapłańskie, lecz także kwitły wówczas liczne hymny i modły prywatne. Z wielu ksiąg, które były niezbędne do uroczystej i wspólnej celebry, sporządzono «pełne» mszały i brewiarze dostosowane do prywatnego odmawiania.

4. Wyjaśnić należy dzieło Soboru Trydenckiego, który zreformował nadużycia jakie się wkrały do liturgii, oraz przyczynił się do jej ujednoczenia. Dekrety tegoż Soboru o kulcie Bożym przedstawiły i wskazały w jaki sposób, z polecenia Soboru i w myśl jego życzeń, Papieże mają poprawić księgi liturgiczne, które tak się upowszechniły, że pozostają w użyciu aż do naszych czasów.

5. Pożytecznym będzie również omówienie rozwoju liturgii w XVII i XVIII wieku, zwłaszcza odnośnie kultu Eucharystii, pobożnego przestrzegania formy obrzędów i duszpasterskich starań, które w różnych krajach były podejmowane, by wierni mogli liturgię lepiej zrozumieć, oraz w niej uczestniczyć. Należy krótko powiedzieć o odnowie liturgicznej, jaka istniała we Francji i gdzie indziej w XVIII wieku, pilnie oceniając elementy pozytywne, chociaż uczciwie trzeba przedstawić jej dążenia niekiedy przesadne, bezprawne i godne odrzucenia.

6. Wyjaśniać należy także, w jaki sposób odnowa liturgiczna, dokonana przez Sobór Watykański II, została stopniowo przygotowana i rozpoczęta przez św. Piusa X, Piusa XI i Piusa XII.

Omówić należy odnowę liturgiczną Soboru Watykańskiego II, a także ukazać jej skuteczność duszpasterską oraz sens istotny; wyłożone mają być w końcu dokumenty, które są następstwem Konstytucji Soborowej. Wreszcie wskazać należy na konieczność rozwoju w kierunku pewnego urozmaicenia, zwłaszcza co dotyczy terenów misyjnych¹.

Święta Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego (*Sacra Congregatio pro Institutione Catholica*) opublikowała w święto Objawienia Pańskiego 1970 roku *Instrukcję o podstawowych zasadach*

¹ *Wytyczne kursorycznego wychowania liturgicznego alumnów*, w: „Wrocławskie Wiadomości...”, dz. cyt., 234n.

formacji kapłańskiej (*Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*)¹. W dokumencie tym (nn. 78-79) podano według ważności, kolejność dyscyplin teologicznych, stwierdzając, że duszą całej teologii jest **Pismo Święte**, następnie **liturgia** należy „do przedmiotów głównych”, a potem teologia dogmatyczna, teologia moralna i teologia duchowości, teologia pastoralna i katolicka nauka społeczna, historia Kościoła, prawo kanoniczne oraz dyscypliny pomocnicze². *Instrukcja*, opierając się o nauczanie Soboru, zwłaszcza Konstytucji o liturgii świętej³, poleca wyklądać liturgię głównie w aspekcie „teologicznym i historycznym oraz także duchowym i duszpasterskim w powiązaniu z innymi przedmiotami, ażeby alumni przede wszystkim zorientowali się w jaki sposób tajemnice zbawienia są obecne i sprawowane w czynnościach liturgicznych”⁴.

Konferencja Episkopatu Polski w oparciu o ten dokument, opracowała *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, które zostało zatwierdzone przez wspomnianą Kongregację (15 IX 1971 r.) na okres sześciu lat. Po pewnych uzupełnieniach, wprowadzonych do tegoż *Ratio*, zatwierdzano je kolejno: w 1977 roku (10 listopada) i w 1983 roku (29 października)⁵. Polskie *Ratio* powtarza, za swym rzymskim odpowiednikiem, iż „Liturgika jest jednym z głównych przedmiotów nauczania seminaryjnego. Ona daje jasną wizję Odkupienia”. Kiedy jednak poleca się wykłady z liturgii, polskie *Ratio* stwierdza, że należy liturgikę wyklądać „z uwzględnieniem aspektu zarówno teologicznego jak i duchowego, duszpasterskiego oraz prawnego”, pomijając milczeniem aspekt historyczny, o którym wyraźnie mówi rzymskie *Ratio*⁶.

Polscy biskupi przeznaczili dla liturgiki jedną godzinę tygodniowo przez sześć lat studiów seminaryjnych, a na poszczególne lata studium seminaryjnego przydzielono następujące zagadnienia: rok I: Pojęcie liturgii i podstawowe rzeczywistości liturgiczne; rok II:

¹ Zob. PPK, t. 3, z. 1, Warszawa 1971, 110-248.

² Tamże, 216-223; por. H. SCHMIDT, *Diakonia populi sacerdotalis. Theologia biblica-liturgica*, Romae 1972, 6n.

³ Por. KL 2. 10. 14. 15. 16.

⁴ PPK, t. 3, z. 1, Warszawa 1971, 217.

⁵ Zob. W. GŁOWA, *Odnowa liturgii...*, art. cyt., 332n.

⁶ Tamże, 333. Autor zaznacza, że w opracowaniu tego dokumentu (polskie *Ratio*) korzystał z maszynopisu.

Historia liturgii i symbolika liturgiczna; rok III: Heortologia (rok liturgiczny); rok IV: Msza święta; rok V: Breviarz i rok VI: Sakramenty, sakramentalia, rubryki (ćwiczenia)¹. Polskie *Ratio* stwierdza zatem, że historia liturgii winna być wykładana na drugim roku studiów seminaryjnych i ma obejmować następujące zagadnienia: „Źródła liturgii, liturgia żydowska, grecka, rzymska. Rozwój liturgii w pierwszych wiekach. Rodziny liturgiczne: wschodnie i zachodnie. Liturgia rzymska IV-VIII wieku. Rozwój liturgii rzymskiej w średniowieczu. Reforma liturgiczna Soboru Trydenckiego. Ruch liturgiczny. Reforma liturgii po Soborze Watykańskim II. Historia liturgii w Polsce”².

Nowym dokumentem Świętej Kongregacji Wychowania Katolickiego, poświęconym życiu liturgicznemu i studiom świętej liturgii w seminariach, stała się *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach* opublikowana w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, 3 czerwca 1979 roku³. Uzasadnieniem wydania tej nowej instrukcji jest, zdaniem Kongregacji, „wyjątkowe znaczenie świętej liturgii w życiu Kościoła” i w związku z tym konieczność, „aby obecni kandydaci do kapłaństwa przez długotrwałe jej przeżywanie i staranne studium zostali możliwie najlepiej przygotowani do wypełniania w tej dziedzinie przyszłych zadań duszpasterskich”⁴.

Instrukcja, traktująca o życiu liturgicznym i wykładach świętej liturgii w seminarium, zawiera ponadto *Dodatek*, podający „wykaz zagadnień, które winny być uwzględnione w liturgicznej formacji alumnów”⁵. Wszystkie tematy liturgiczne zostały ujęte w cztery części, z których pierwsza jest zatytułowana *Pojęcia i zasady*; druga jest poświęcona *Mszy i kultowi Eucharystii*; w trzeciej znajdują się zagadnienia związane z „innymi sakramentami i sakramentaliami”, a czwarta część obejmuje problematykę „uświęcenia czasu”. Historii liturgii jest poświęcony czwarty blok zagadnień (nazwany „artyku-

¹ Tamże, 333n.

² Tamże, 333.

³ Zob. RBL 40 (1987), 369-389.

⁴ Tamże, 369.

⁵ Tamże, 390-404. *Dodatek* ma bardzo podobny charakter do tego, który był dołączony do *Instrukcji o liturgicznym wychowaniu alumnów* z roku 1965.

łem”), z części pierwszej, zatytułowany: *Pojęcia związane z historią liturgii*. Jego brzmienie jest następujące:

26. W wykładzie na temat kolejnych czynności liturgicznych i sakramentów trzeba kłaść nacisk na historię każdego obrzędu zarówno w tym celu, aby rozumiała była dzisiejsza praktyka liturgiczna, jak i po to, by jaśniejsza i pewniejsza stała się teologia sakramentów.

Dla większej przejrzystości wykładu dobrze będzie podać na początku zarys dziejów liturgii oraz zwrócić uwagę na związek między liturgią i duchowością chrześcijańską.

I tak na wstępie można by omówić modlitwę żydowską, jaka była zanoszona w czasach Chrystusa, zwłaszcza w synagodze, w mieszkaniach prywatnych i podczas obchodu Paschy, aby w ten sposób wyraźniej można było dostrzec podobieństwo do niej i nowość modlitwy chrześcijańskiej. Następnie należy podać opis zgromadzenia liturgicznego epoki apostołskiej. Pożądane jest, aby alumni mieli dostęp do liturgicznych źródeł pierwszych wieków (np. *Didache*, św. Klemens Rzymski, św. Justyn, św. Ireneusz, Tertulian, Hipolit Rzymski, św. Cyprian, *Didascalía* i *Konstytucje Apostolskie*, *Dziennik Podróży Egerii*), do wybranych tekstów z pierwotnych anafor i katechez Ojców.

27. Ponieważ liturgie różnych Kościołów otrzymały stopniowo własne prawa i teksty pisane, stosowną będzie rzeczą podać teraz charakterystykę rodzin liturgicznych Wschodu i Zachodu, krótko przedstawiając ich pochodzenie, dzieje i właściwości; jest to szczególnie ważne w krajach, w których żyje wiele wiernych Kościołów wschodnich.

Warto również ukazać związek pokrewieństwa między różnymi obrządkami; w wykładzie zaś na temat poszczególnych czynności, zwłaszcza sakramentów, należy się zawsze oprzeć na tekstach i obrzędach różnych liturgii, aby w ten sposób słuchacze otrzymali bogatsze pouczenie i aby umocniła się ich pobożność.

28. Trzeba będzie przedstawić dzieło Soboru Trydenckiego polegające na usunięciu narosłych nadużyć i wprowadzeniu jednoci liturgicznej. Niechaj zostaną przedstawione dekrety tego Soboru dotyczące liturgii oraz działalności Papieża, którzy z polecenia Soboru i zgodnie z jego myślą poprawili i opublikowali księgi liturgiczne,

pozostające w użyciu aż do naszych czasów. Dobrze będzie również krótko naszkicować w świetle badań historycznych postęp, jaki mimo trudności dokonał się w wiekach XVII-XIX: pobożność względem Eucharystii, staranne wykonywanie obrzędów, duszpasterskie inicjatywy podejmowane w różnych krajach, aby doprowadzić wiernych do zrozumienia i przeżywania liturgii. Otworzyły one drogę do odnowy, która rozpoczęta w naszym stuleciu przez świętego Piusa X, została rozszerzona przez Sobór Watykański II.

29. Aby umożliwić alumnom głębsze zrozumienie współczesnej odnowy liturgii bardzo pożyteczne będzie przestudiowanie serii dokumentów, które stopniowo wprowadzały ją w życie¹.

Analiza dokumentów dotyczących odnowy liturgii w seminariach duchownych wyraźnie pokazuje, że liturgika czyli wykład świętej liturgii musi uwzględniać jej wymiar historyczny, z racji które zostały wyżej przypomniane. Niestety, w stosunku do wskazań rzymskiego *Ratio studiorum* (zarówno z roku 1965 jak i z 1979), polskie *Ratio studiorum* (zawarte w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski pt. *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce (Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia)*; zatwierdzone przez Kongregację ds. wychowania katolickiego dekretem z 26 sierpnia 1999 roku) ogranicza wykład historii liturgii w jej „całości”, do niezbędnego minimum.

Kraków

KS. JAN JÓZEF JANICKI

¹ Tamże, 396n.